

Fredsduvan

En studie om kvinnors politiska deltagande i fredsbyggandet
av Rwanda

Joelle Golmann
Eva Knowles
Michaela Nilsson

Abstract

1994 drabbades Rwanda av ett folkmord vars omfattning betecknas som ett av de mest brutala i vår moderna tid. Drygt tio år senare innehar rwandiska kvinnor den högsta parlamentariska representationen i världen och har därmed gått om Sverige.

I denna studie är det just kvinnors politiska deltagande som undersöks. Det analysverktyg som används i studien består av: *Post-konfliktteori*, *Transversal politics*, *Critical Mass*, *Essentialism*, *Gender Mainstreaming* och *kvinnors empowerment*. Med hjälp av dessa förklaras relevansen av, och bakgrunden till, fyra faktorer som har möjliggjort och bidragit till kvinnors politiska deltagande i Rwandas freds- och återuppbyggnad efter kriget. Dessa faktorer är civilsamhället, demografin, kvinnosynen och internationella aktörer

Slutsatsen som dras av studien är att fallet Rwanda i kontexten av ett samhälle i upplösning, kombinerat med demografiska förändringar, ett engagerat civilsamhälle, internationella aktörers inverkan och en syn på kvinnor som fredliga, har underlättat och möjliggjort för ett ökat politiskt kvinnodeltagande. Därtill gäller det att dessa möjligheter tillvaratas.

Nyckelord: Rwandas freds- och återuppbyggnad, politiskt kvinnodeltagande, demografi, kvinnosyn, internationella aktörer.

Antal tecken: 80 373

Innehållsförteckning

1	Introduktion	1
1.1	Syfte och frågeställning	1
1.2	Teori.....	2
1.3	Begrepp.....	3
1.3.1	Genus	4
1.3.2	Politiskt deltagande.....	4
1.3.3	Fredsbyggande.....	4
1.4	Metod.....	5
1.5	Material.....	5
1.6	Disposition.....	6
2	Folkmordets politiska historia	8
2.1	Folkmordets rötter	8
2.2	Folkmordet ur ett genusperspektiv	9
3	Ökat kvinnodeltagande i fredsbyggnadsprocessen.....	11
3.1	Deltagande som försörjare.....	11
3.2	Deltagande i kvinnoorganisationer	12
3.3	Deltagande i formell politik.....	13
4	Civilsamhället.....	15
4.1	Post-konfliktsteori	15
4.2	Transversal Politics.....	16
4.3	Beskrivning och analys av civilsamhället	17
5	Demografi.....	20
5.1	Critical Mass och kvotering.....	20
5.2	Beskrivning och analys av demografi	20
6	Kvinnosyn	23
6.1	Essentialism	23
6.2	Beskrivning och analys av kvinnosynen	24

7	Internationella aktörer	27
7.1	Gender Mainstreaming	27
7.2	Kvinnors empowerment	28
7.3	Beskrivning och analys av internationella aktörer	28
8	Slutsatser	31
9	Referenser	33

1 Introduktion

Kvinnors roller i fredsarbete har under senare år blivit alltmer uppmärksammade världen över. Resolutioner har antagits och genusperspektivet har kommit att bli självklara delar av internationella organisationers arbete. Tanken om kvinnors empowerment¹ är ett resultat av detta genusperspektiv och är av central vikt för att en positiv fred ska komma till stånd:

Women's empowerment and their full participation on the basis of equality in all sphere of society, including participation in the decision-making process and access to power, are fundamental for the achievement of equality, development and peace.
(Beijing Deklarationen: Paragraf 13, Baden 2000)

Likväl, förblir kvinnors behov marginaliserade, både som grupp och som individer efter krig. Ökning av antalet änkor och kvinnoleda hushåll är några av de konsekvenser av krig som drabbar kvinnor påtagligt. Därtill misslyckas stater med att möta kvinnors kritiska behov som krig medför. Att kvinnor dessutom ofta är exkluderade från beslutsfattande processer försämrar fredsuppgörelser och möjligheter till en positiv fred.

I Rwanda deltog kvinnor däremot i betydande utsträckning i fredsbyggandet, både inom formella och informella politiska aktiviteter och många av de traditionella genusrelationerna i Rwanda förändrades. Mot bakgrund av detta väcktes vårt intresse för kvinnors aktiva politiska deltagande i Rwanda efter det brutala folkmordet 1994; Idag har kvinnor laglig rätt att ärva egendom och äga mark, en rättighet hon inte hade dessförinnan. Dessutom innehar hon 49 procent av parlamentsplatserna och har därmed världens högsta kvinnorepresentation i parlamentet. Dessa siffror och rättigheter ter sig för oss förbryllande med tanke på rwandiska kvinnors formella politiska deltagande och rättigheter dessförinnan. Hur skedde detta?

1.1 Syfte och frågeställning

Vi har valt att undersöka kvinnors politiska deltagande efter folkmordet i Rwanda 1994. Närmare bestämt är vårt huvudsakliga syfte att undersöka vilka bakomliggande faktorer som kan förklara och har betydelse för kvinnors oväntat

¹ Vi har valt att uteslutande använda oss av den engelska termen empowerment för att beskriva bemyndigande, eftersom vi enbart har stött på den engelska termen i vårt material.

höga politiska deltagande i Rwandas fredsbyggande. Vidare ämnar vi problematisera detta deltagande genom att belysa de problem som kvinnors politiska deltagande står inför, med fokus på empowerment.

Denna studie vill vi göra för att vi tror att kvinnors politiska deltagande är och har varit av stor vikt för fredsbyggandet i landet och en hållbar fred, precis som understrukits i inledningen.

Vår frågeställning är följande:

- Vilka bakomliggande faktorer har möjliggjort kvinnors ökade politiska deltagande i fredsbyggandet i Rwanda?

För att kunna svara på frågan har vi utgått från några specifika teorier och begrepp och av dessa utformat en förklaringsmodell specifikt för Rwanda. Kvinnors ökade politiska deltagande kommer att undersökas med utgångspunkt från:

- Post-konfliktsteori
- Transversal politics
- Critical Mass
- Essentialism
- Gender Mainstreaming
- Kvinnors empowerment

1.2 Teori

Vi ser Rwandas fredsbyggande som en komplex konstruktion där många olika förklaringsfaktorer är av betydelse. Vi har emellertid identifierat fyra huvudsakliga faktorer som vi anser har ett högt förklaringsvärde för kvinnors möjligheter till politiskt deltagande.

Dessa faktorer är:

- Civilsamhället
- Demografin
- Kvinnosynen
- Internationella aktörers inverkan

För att försöka förstå och förklara faktorerna kommer vi att använda oss av en eklektisk ansats med teorier och begrepp såsom postkonfliktsteori, Transversal politics, Critical Mass, Essentialism, Gender Mainstreaming och kvinnors empowerment. Dessa begrepp och teorier har alla ett tydligt genusperspektiv. Detta perspektiv, och hur det är korrelerat med positiv fred beskrivs ytterligare i 1.3 under begrepp. Våra begrepp och teorier utreder vi från kapitel fyra till sju.

Med en eklektisk ansats menar vi att vi har utgått från några specifika teorier och begrepp som vi anser har högt förklaringsvärde och är lämpliga som ett analysverktyg till förklaringsmodellen specifikt för vårt fall.

Dessa teorier och begrepp är valda eftersom de förklarar varför just våra faktorer är relevanta för att förstå kvinnors ökade deltagande. Vi vill dock poängtera att trots att faktorerna på många sätt är sammanflätade och svåra att särskilja, har vi valt att underlätta strukturen av vår analys genom en uppdelning av faktorerna. Därmed finner vi det svårt att ta ställning till vilken faktor som väger tyngst i frågan om kvinnors ökade politiska deltagande. Vi fastställer dock att de ovannämnda faktorerna har bidragit till möjliggörandet av kvinnors politiska deltagande.

Några menar att krig bryter ner traditioner och därmed öppnar upp nytt utrymme för kvinnor, då kvinnor under krig antar nya uppgifter och genom detta får ny frihet, flexibilitet och möjligheter. Andra menar att det är svårt att bygga lämpliga genusrelationer och samhällen som baseras på jämlikhet mellan kvinnor och män under förluster och kaos som en konflikt resulterar i (FN 2002: 30). I vår studie tar vi fasta på den teori som belyser möjligheterna för kvinnors empowerment som ett resultat av krig och den aktiva roll kvinnor har i fredsbyggandet. Vi kommer i vår studie även problematisera kvinnors deltagande eftersom vi tycker att det är fruktbart att samtidigt belysa de hinder som detta politiska deltagande står inför.

Vi vill understryka att vår vetenskapsteoretiska utgångspunkt betonar den mänskliga subjektiviteten. Vi tror att alla krig och fredsbyggnadsprocesser har många unika inslag som måste förstås i sin samhälleliga, kulturella och historiska kontext. Därmed strävar vår studie inte efter någon universell sanning som är applicerbar på alla samhällen och epoker. Därtill tror vi även att det är svårt att hitta en helt objektiv sanning som kan förklara vårt unika fall. Vår målsättning har dock varit att tolka vårt fall, snarare än att avbilda det. Därmed inte sagt att våra identifierade faktorer inte kan ha relevans för alla fall.

Vi tror att kvinnor i Rwanda har handlat utifrån och anpassat sig efter den rådande genusstrukturen, men samtidigt att de också har påverkat denna struktur. Genusstrukturen i form av synen på "kvinnan"² som fredlig, har bidragit till att kvinnor antagit en aktiv roll i fredsbyggandet och försoningsprocesser, samtidigt som denna roll i sin tur har gjort att synen på "kvinnan" som fredlig har konstruerats. Det intressanta ur ett statsvetenskapligt perspektiv med vårt fall är således aktör-struktursynsättet, då vi binder samman dessa nivåer och belyser kvinnor som aktörer i den befintliga genusstrukturen i landet och hur strukturen har påverkat kvinnor som aktörer.

1.3 Begrepp

² När vi refererar till en syn på kvinnor som en homogen grupp exempelvis i form av att alla kvinnor skulle vara fredliga, använder vi oss av kvinnan inom citattecken, detta för att markera att denna syn inte är en sanning enligt oss.

1.3.1 Genus

Vår studie är karakteriserad av ett genusperspektiv som ligger till grund för vår analys. Med genusanalys menar vi en undersökning och insamling av information om genusstrukturer. Detta är av vikt för att kunna identifiera, förstå och ta itu ojämlikhet baserad på kön.

I vår studie tar vi fasta på identifieringen av genusstrukturen i Rwanda, med fokus på kvinnors ökade politiska deltagande. Samtidigt används genusansatsen för att synliggöra genusrelaterade maktrelationer i landet med ett kritiskt förhållningssätt. Vårt genusperspektiv berör både hushållet, marknaden och statliga institutioner. (jmf. Baden et al. 2000).

1.3.2 Politiskt deltagande

Vår studie om kvinnligt politiskt deltagande undersöks i förhållande till all typ av fredsbyggande. Deltagandet gäller direkt, såväl som indirekt, formellt såväl som informellt politiskt deltagande. Inom FN görs en åtskillnad mellan formellt och informellt deltagande inom fredsprocesser. Till formella fredsprocesser räknas ofta diplomati på hög nivå och detta innefattar alla stadier från "early warning" till förhandlingar och återuppbyggnad. I sådana processer utgör kvinnor ofta en minoritet. Kvinnor är ofta aktiva inom andra former av fredsprocesser som fredsmarscher, protester, dialoger mellan olika grupper som innebär att införa intertolerans. Dessa räknas som informella aktiviteter (Karamé 2004: 13).

I vår studie undersöks formellt **deltagande såsom representation i formell politik**, såväl som informellt deltagande i form av protester och fredsmarscher. Vi undersöker direkt **deltagande i kvinnoorganisationer**, men även indirekt deltagande i olika organisationers fredsbyggnadsaktiviteter. För fallet Rwanda har vi bedömt en nödvändighet av att även inkludera ett **deltagande som försörjare** i studien av det kvinnliga politiska deltagandet i Rwandas fredsbyggande. Detta, eftersom kvinnors inträde på den ekonomiska marknaden har påverkat den patriarkaliska genusstrukturen i landet. Detta ser vi i sin tur som ett steg mot en mer jämlik struktur, vilket vi anser är en högst politisk inverkan, om än en indirekt sådan.

1.3.3 Fredsbyggande

Fredsbyggande definieras som ett sätt att förebygga uppkomsten, återkomsten och fortsättningen av en beväpnad konflikt genom att använda politiska, utvecklingsmässiga och humanitära mekanismer. Målet med fredsbyggnadsprocesser är därför att gå bortom avsaknad av fysiskt våld och innefattar även ofta avsevärda samhälleliga förändringar, såsom av genusrelationer. Denna definition av fredbyggande kan därför även appliceras på

positiv fred som kräver avsaknad av strukturellt våld som social orättvisa och diskriminering. Den genusrelaterade diskrimineringen i form av exkludering av kvinnor från beslutsfattande processer måste avskaffas för att förutsättningar för **återuppbyggnad** ska kunna skapas.

Fredsbyggnadsprocessen innefattar samtliga stadier av en konflikt från början till slutet av konflikten samt för att slutligen lägga en grund till en hållbar fred i ett krigsdrabbat samhälle (Karamé 2000: 144).

I Rwanda tolkar vi den befintliga processen som karaktäriserad av både fredsbyggande och återuppbyggnad. Än idag pågår spänningar i landet med olika attacker framför allt mot byar (Byrne et al. 1995.) Eftersom fredsbyggandet och återuppbyggnaden är beroende av varandra kommer vi i vår text att använda oss av båda begreppen.

1.4 Metod

Vår fokus ligger på vårt fall och vi hoppas kunna bidra med förståelse av detta genom att använda olika begrepp och teorier för att förklara det. Vi avser därmed genomföra en teorikonsumerade studie.

Studie kan dock även ses som en teoriutvecklande sådan då vi utformar en förklaringsmodell för Rwanda med hjälp av vår eklektiska ansats av teoretiskt underlag.

Eftersom det är fallet i sig som är vår fokus skulle man kunna benämna vår metod som en kvalitativ fallstudie i vilken vi dyker djupare i kvinnors politiska deltagande.

Den kritik man kan rikta mot vår metod är att fallet eventuellt är unikt och att man därför inte kan göra några generaliseringar. Vi menar dock att detta fall i sig är intressant för en förståelse av specifikt Rwandas freds- och genusstruktur och som vi nämnt tidigare strävar vi inte efter att bekräfta någon ”lag”. Däremot vill vi likväl inte ta avstånd från möjligheten att modellen kan appliceras på andra fall.

1.5 Material

Vi har uteslutande använt oss av sekundärmaterial byggt på tidigare forskning kring Rwanda och fredsprocesser. Under de givna förhållandena som vi stått inför anser vi att det material vi använder oss av är det lämpligaste.

Vad gäller källorna som vi utgått från så har vi använt oss av ett antal böcker och material som publicerats på Internet. Vi har försökt att finna spridda källor för att källkritiskt kunna godta det vi funnit. Med detta menar vi att vi har undersökt diverse material och undersökt att samstämmighet råder. Vi har upplevt den

allmänt generella bilden som samstämmig och tolkar vårt material som trovärdigt även om man naturligtvis aldrig vet vad författarna valt att utelämna i sin text. Vi anser dock att informationen i de källor som vi valt fyller sina syften.

Då vi anser att genusrelationerna i Rwanda är starkt färgade av mer än bara kön, utan även klass och etnicitet så ser vi det problematiskt att inte ta hänsyn till alla dessa aspekter samtidigt. Om någon av dessa ojämlikheter motarbetas avskilt från varandra, tror vi inte att jämställdhet kan uppnås. Därför hade vi som ambition att använda oss av ett intersektionalitetsperspektiv som belyser dessa olika strukturer. Vi har emellertid inte kunnat uppfylla denna ambitionsnivå på grund av brist på material rörande just klass- och etnicitetsskillnader kvinnor emellan i Rwanda. Vi tror att detta beror på att etnicitet och klass är tabubelagda begrepp som ett resultat av folkmorden. I vår studie kommer vi därför bara nämna denna aspekt utan att gå in på ämnet djupare.

Som huvudlitteratur använder vi oss av teorier och begrepp formulerade av författare såsom Nira Yuval-Davis, Meredith Turshen, Myriam Gervais och Haleh Afshar. Vi har även använt oss av fältstudier med genusperspektiv som genomförts i Rwanda efter folkmordet och av internationellt erkända hemsidor såsom International Alert och Human Rights Watch som arbetar för en hållbar fred i områden drabbade eller hotade av konflikt.

Detta har vi kompletterat med begrepp såsom Gender Mainstreaming och kvinnors empowerment. Informationen om dessa kommer från resolutioner som både FN och andra delar av vårt material refererar till.

I vår teoridiskussion belyser vi sedan närmare våra teorier och problematiserar dessa genom att komplettera och förstärka med hjälp av andra böcker och artiklar.

Vi vill poängtera att vi med denna uppsats inte avser ge en helhetsbild av fallet. Vår ambition har emellertid varit att belysa viktiga aspekter med hjälp av det befintliga material vi har och vi anser att vi har lyckats med detta.

1.6 Disposition

För att förstå kontexten i vilken vårt fall existerar inleder vi vår studie med att ge en övergripande bild av konfliktens politiska historia i kapitel två.

I kapitel tre förklarar vi på vilket sätt kvinnor i Rwanda har varit aktiva i fredsbyggandet i ett krigshärjat samhälle. Här belyser vi även kvinnors politiska deltagande före konflikten för att kunna påvisa att det skett en förändring. Detta deltagande speglar vi mot diskriminerande och förtryckande lagar och normer.

I resterande kapitel, fyra till sju, diskuterar vi de förklaringsfaktorer vi funnit vara relevanta för kvinnors ökade politiska inflytande med hjälp av passande genusrelaterade teorier och begrepp.

Vi har valt att lägga upp vår studie med ett teoriavsnitt i anknytning till varje förklaringsfaktor. Denna indelning gör vi därför att många olika teorier lätt kan röras ihop för läsaren och försvåra läsningen.

Alla aspekter i studien som vi tror ha bidragit till förändringen knyts därefter samman i kapitel åtta i en slutsats.

2 Folkmordets politiska historia

2.1 Folkmordets rötter

Banyarwanda folket i Rwanda bestod av tre folkgrupper före kolonisationen: tutsi, hutu och Twa. Dessa grupper delade land, språk och kultur, och levde tillsammans. Tutsi dominerade över de andra två grupperna. Gradvis förstördes den gamla traditionen där kvinnor hade rättigheter till land och arbete och ersattes av förtryckande lagar som förbjöd kvinnor ekonomisk och politisk makt. En liten elit av tutsikvinnor fungerade emellertid som förvaltare åt sina män, administratörer över land och deltog i krig som krigschefer (Byrne et al. 1995).

Under kolonialismen intensifierade den belgiska kolonialmakten de ojämlika förhållandena mellan grupperna och könen. Man institutionaliserade det genom att införa identitetskort som intygade gruppstillhörighet. Detta etniska medlemskap definierades genom ekonomiska kriterier som kolonialmakten införde. För att klassificeras som tutsi krävdes det att man ägde minst tio kor, vilket innebar att omkring 15 procent av befolkningen definierades som tutsi. I praktiken innebar detta att tutsi hade politisk makt över de andra folkgrupperna som var helt maktlösa. Detta skapade en form av hutunationalism och såväl innan självständigheten 1962 som efter, skedde upprepade massakrer av tutsi. (Byrne et al. 1995, Stock 2004: 47).

När självständigheten kröp närmare, ersatte kolonialmakten den dominerande folkgruppen, mot en hutuelit och hjälpte dessa till makten. Den första presidenten efter självständigheten blev Juvénal Habyarimana, som från och med 1980-talets slut började smida en pan-hutu politisk plattform från vilken attacker mot tutsi uppmanades. Många tutsi förföljdes och vägrades medborgarskap. Som en följd av detta flydde många tutsi till angränsande länder och bildade den tutsidominerade militären RPF (*Rwandan Patriotic Front*) i ett försök att inta landet genom en militär seger (Byrne et al. 1995, Stock 2004: 47).

Inom RPF fick kvinnor viktiga positioner, delvis på grund av att många av de kvinnliga tutsifyktingarna hade hög utbildning. 1990 invaderade RPF Rwanda och påbörjade en konflikt under vilken många försök till vapenvila och fredsförhandlingar gjordes. Regeringen svarade på RPF:s hot genom massiva arresteringar av tutsi, och av hutu som var kritiska till regeringen. Konflikten fortsatte tills att presidenten dödades, vilket var en utlösande faktor till folkmordet. (Byrne et al. 1995)

2.2 Folkmordet ur ett genusperspektiv

Den 6 april 1994 orsakade en missil att det plan, som transporterade Rwandas president Juvénal Habyarimana och Burundis president Cyprien Ntaryamira, kraschade när det närmade sig Kigalis flygplats. Båda presidenterna dog. De båda var på väg hem från ett möte i Arusha i Tanzania där man nått en överenskommelse till maktdelning mellan hutupartiet MRND (*National Revolutionary Movement for Development*) och de tutsidominerade styrkorna i RPF. Fredsavtalet var resultatet av två års förhandlingar och Ntaryamira och andra afrikanska presidenter hade varit med som vittnen. Enligt Arusha-avtalet skulle en koalitionsregering bildas där RPF skulle inneha fem ministerposter samt 40 procent av representationen. Det skulle avsevärt minska president Habyarimanas och presidentgardets makt (Cervenka 1994:5ff.).

Det fanns tydliga politiska motiv bakom attacken och snart utpekades presidentgardet som huvudmisstänkt. De hade både motiv och möjlighet. Presidentgardet bestod av hutuextremister som motsatte sig Arusha-avtalet och att gardet skulle upplösas. President Habyarimanas död gav upphov till massakrer som bar tydliga spår av ett planerat folk mord mot den rikare minoritetsbefolkningen tutsi. Grupper drog fram över landet för att döda, och under de två månader som folk mordet varade mördades omkring 800 000- 1 000 000³ människor (Kevane 2004:7f.), The Guardian 8 juli, 2005).

Folk mordet organiserades genom regeringens administrativa system och genomdrevs av regeringens armé och Interahamwe (hutuextremiströrelse). Dessa grupper försökte dock involvera så många hutuer som möjligt i massakern, delvis på grund av misstankar mot tutsi som utgav sig för att vara hutu. Genom användandet av anti-tutsi propaganda i media hade etnisk misstro utvecklats (Cervenka 1994:5ff.).

En aspekt av konflikten som fäste omvärldens blickar var deltagandet av kvinnor i folk mordet (Byrne et al. 1995). Etnicitet, klass och ålder påverkade i vilken utsträckning kvinnor deltog i kriget, men precis som män, var kvinnor både förövare och offer för våld (Kumar 2001: 6f).

I Rwanda var våldtäkt en essentiell taktik i den etniska rensningen. Ofta våldtogs kvinnor framför sina män, föräldrar eller andra familjemedlemmar för att förödmjuka och terrorisera medlemmarna av den etniska gruppen. Många kvinnor i Rwanda tvingades också ha sex med militären som betalning för segern. I alla krigsdrabbade samhällen blir unga kvinnor i krigszoner offer för sexuellt utnyttjande av rebellstyrkor och av de soldater som man förutsätter skulle skydda dem och vakta över dem (Kumar 2001: 11). Individuella kvinnor var i riskzonen

3 Uppgifter om antalet dödsoffer som folk mordet resulterat i varierar från källa till källa. Det vanligast förekommande är dock mellan 800 000 och 1 000 000.

enbart på grund av sitt kön, medan vissa kategorier av kvinnor blev måltavlor på grund av sitt aktuella eller antagna medlemskap i en specifik grupp, såsom tutsikvinnor även om de var gifta med hutumän. hutukvinnor som var gifta med tutsimän var emellertid också hotade, precis som hutukvinnor som försökte skydda tutsi och hutukvinnor som associerades med grupper som sågs som opponenter till regeringen. Exempelvis var en av de första som dödades i massakern Agathe Uwilingiyimana, en hutukvinna som var den första kvinnliga premiärministern i Rwanda. Elitkvinnor oavsett etnisk grupptillhörighet, riskerade också att bli offer eftersom Interahamwe ofta uttryckte klassiska mot de mer privilegierade. Vissa rapporter menar att hutukvinnor, förutom under kriget också efter folkmordet blev måltavlor, eftersom de skulle betala för vad hutumän hade gjort (Baldwin et al. 2001: 28ff).

Under kriget ökade kvinnors hushållsburda och antalet hushåll som sköttes och leddes av bara en kvinna ökade eftersom män var förflyttade, dödade, fängslade eller ute i krig. Sådana hushåll förändrade den traditionella arbetsdelningen mellan män och kvinnor. Kvinnor tog till sig mannens roller såsom att disciplinera pojkarna, bygga och reparera hus. Men kanske viktigast att poängtera, så var de tvungna att livnära sina familjer ensamma (Kumar 2001: 13). Med RPF:s seger i juli 1994 avslutades folkmordet och huturegimen kollapsade, vilket lämnade landet med en regering utan någon civil administrativ infrastruktur och med en förändrad genusstruktur, där kvinnor successivt eller omedelbart antog nya positioner och roller som tidigare tillföll män.

3 Ökat kvinnodeltagande i fredsbyggnadsprocessen

I detta avsnitt vill vi redogöra för kvinnors politiska deltagande i fredsbyggandet av Rwanda.

För att strukturera upp kapitlet har vi delat in kvinnors deltagande i: deltagande i kvinnoorganisationer, deltagande i formell politik samt deltagande som försörjare. Efter folkmordet agerade kvinnor som aktiv återuppbyggare av ett krigshärjat samhälle inom de ovannämnda sfärerna. Detta deltagande kommer vi att spegla mot diskriminerande och förtryckande lagar och normer som fanns.

3.1 Deltagande som försörjare

Som en konsekvens av de tidigare diskriminerande lagarna, kunde kvinnor i obetydlig grad tjäna på sitt arbete, då dessa både nekade kvinnor rätten att äga land och begränsade möjligheter att ta lån. Därmed blev giftermål kvinnors enda chans att få tillgång till land (Gervais 2004: 307). För att vara kvalificerad att ta lån, arbeta inom handel och överhuvudtaget få ett jobb krävdes att kvinnor fick sin mans tillåtelse (Human Rights Watch 1996). Endast 13 procent av de formella lånen gick till kvinnor. Eftersom kvinnor i så stor utsträckning hade hand om produktionen av avsalugrödor, men inte försäljningen av dessa, hade män mycket större tillgång till kontant inkomst och anställningsmöjligheter än kvinnor (Byrne et al. 1995).

Flertalet rwandiska kvinnor var verksamma inom jordbrukssektorn innan folkmordet, utöver ansvaret för barn och hushållsarbete. Uppskattningsvis utgjorde kvinnor 65-70 procent av jordbrukssektorn. (Human Rights Watch 1996). Under och efter folkmordet förstördes Rwandas jordbruksbaserade ekonomi praktiskt taget helt och hållet. Detta försatte större delen av befolkningen i djup misär och orsakade en livsmedelskris, vilket ledde till att kvinnor antog nya roller och ansvarsområden. Dessa desperata ekonomiska förhållanden och det ökande antal kvinnor som hade ansvar för hushåll efter folkmorden tvingade fler kvinnor ut på arbetsmarknaden. 1996 var 34 procent av alla familjers hushåll i Rwanda ledda av änkor, ogifta kvinnor och fruar till fängslade män (Gervais 2004: 304).

Det är dock viktigt att poängtera att även om de patriarkaliska strukturerna har förändrats och utmanats som en konsekvens av att kvinnor i större utsträckning tagit över rollen som beslutsfattare inom hushåll, så innebär det inte nödvändigtvis en högre grad av jämställdhet. Man får inte bortse från att kvinnors

tidigare traditionella roller, såsom att ta hand om barn och sköta hushållet, består. Detta innebär att kvinnors förutsättningar att producera lika stor mängd föda som i ett hushåll med män, är mindre. Detta i sin tur har lett till att kvinnor i större utsträckning sökt andra former av försörjningssätt, såsom prostitution. (Bop 2001: 27f). Och även om det idag är lagligt för kvinnor att äga egendom och arva land är det på många håll fortfarande konventionellt sett oacceptabelt för kvinnor att arva från sina familjer. Detta i sin tur försätter de kvinnor som ärvt egendom i personlig osäkerhet (Gervais 2004: 306). Trots fortsatt ojämställdhet har kvinnor genom att ha pengar att råda över inträtt på en ny marknad, en ekonomisk marknad. Därmed har en förändring av en gammal genusstruktur trätt i kraft.

3.2 Deltagande i kvinnoorganisationer

Kvinnor i Rwanda har nästan alltid under historiens förlopp haft begränsade lagliga rättigheter vilket begränsade henne på många plan. Under klansystemet innan koloniseringen överfördes land via modern, men i och med koloniseringen förlorade kvinnor denna rättighet. Kvinnor hade varken laglig rätt att arva eller äga egendom och änkers möjligheter att använda sina mäns jordar berodde helt på sönerns vilja. En änka utan söner drabbades ännu hårdare av denna lag, eftersom de då riskerade att förlora egendomen till sin mans släktingar (Byrne et al. 1995).

1988 fastställdes en lag som berör giftermål, skilsmässa och barn. Lagen erkände jämlikhet mellan könen i hushållet, men tillkännagav samtidigt att mannen var den naturliga beslutsfattaren i hushållet, vars åsikt skulle härska. Dessutom fastställde lagen att en fru inte fick engagera sig i handel eller anställning utan mannens tillåtelse. Straffet för otrohet var högre för kvinnor än för män. Dessutom fastställde den att en kvinna som gifter sig med en icke-rwandisk medborgare riskerar förlora sitt medborgarskap, samtidigt som en rwandisk man aldrig kunde förlora sitt medborgarskap (Human Rights Watch 1996). Många av de organisationer som uppkom i Rwanda efter folkmorden söker främja kvinnors och barns rättigheter. Haguruka är den äldsta som bland annat försöker utbilda kvinnor och barn om deras rättigheter så att de kan kräva dem. Haguruka lobbade för omarbetningen av arvslagar som diskriminerade kvinnor. Den nya lagen som kom år 2000 till vilken Haguruka försåg med input, ger döttrar rätt att arva mark och egendom av sina föräldrar och änkor rätten att arva från sina bortgångna män (Baldwin et al. 2001: 107).

I konfliktens efterdyning tog nya och gamla rwandiska kvinnoorganisationer ledande roller i försök att bygga upp landet. Efter folkmorden, i några områden, uppkom multietniska föreningar som bestod av både hutu och tutsi. Man erkände behovet av att leva tillsammans igen, att hitta lösningar och att hjälpa varandra genom samarbetsaktiviteter. En viktig organisation i Rwanda har varit paraplyorganisationen Pro-Femme Twese Hamwe (*Pro-Women All Together*) som i slutet av 1996 hade 35 NGO:s (*Non-Governmental Organization*) som medlemmar, till skillnad från de 13 medlemmar man hade dessförinnan (Baldwin

et al. 2001: 98ff.) Majoriteten av Pro-Femmes medlemmar bildades mellan 1990-1995. Efter folkmordet 1994 ökade bildandet av nya organisationer för att möta de kritiska behoven bland befolkningen (Pro-femme 2005).

Organisationen fokuserade på tolerans, samarbete, medling, öppen diskussion och förhandling för att lösa konflikter. Denna sökte öka kvinnors involvering i lösningen av nationella problem, såsom flyktingproblematiken, de problem som de överlevande och de som återvänt stod inför. Syftet var också att hjälpa kvinnor att anta en mer framstående roll i inkomstbaserade aktiviteter så att de kunde förbättra sin socioekonomiska status. Man uppmanade också större deltagande av kvinnor i nationella, regionala och internationella försök att främja fred (Baldwin et al. 2001: 104f).

På det socioekonomiska planet har kvinnors situation avsevärt förändrats tack vare lagförändringar. Lagar där kvinnor förut diskriminerades i juridiska, äktenskapliga och arvsrättsliga sammanhang har med hjälp av inhemska kvinnoorganisationer avskaffats. Ett formellt erkännande av lika tillträde till resurser för kvinnor, baserat på jämlikhet mellan könen, var första steget mot ett rättsligt ramverk som kom att skydda gifta kvinnors och föräldralösa flickors rättigheter. Arvslagarna har börjat appliceras och klagomål från kvinnor har minskat. Eftersom lagen endast erkänner och skyddar civila äktenskap existerar fortfarande ett viktigt undantag från denna lag. Ensamstående kvinnor och kvinnor som är sambo, skyddas inte av den nya lagen. Uppskattningsvis anses runt 60 procent av hushållen i Rwanda vara sambohushåll, de flesta på grund av att många kvinnor inte har råd att betala rättskostnader och hemgifter och på grund av att många i landet är katoliker. Eftersom dessa kvinnor utgör en så stor del av befolkningen betyder detta att en stor del av den kvinnliga befolkningens rättigheter fortfarande inte skyddas av lagen (Gervais 2004:309).

Efter folkmordet var kvinnors ekonomiska trygghet avsevärt drabbad då de fortfarande inte hade rätt att odla jord för att på så sätt försörja familjen. Efter 1995 skapades eller främjades många föreningar och solidaritetsgrupper av internationella eller lokala NGO:s. För att kunna trygga sin överlevnad och i många fall även kunna skapa sig en inkomst blev det vanligt att kvinnor då slöt sig samman med andra i en sådan förening. Genom stöd av NGO:s kunde föreningarna få tillstånd av lokala myndigheter att odla statligt ägda fält. Det råder dock osäkerhet om framtida bruk av denna mark eftersom den fortfarande tillhör staten och inte kvinnoföreningarna. Detta ter sig problematiskt för många kvinnors situation eftersom ett medlemskap i föreningen ofta är det enda sättet för dessa kvinnor att få tillgång till jord (ibid.:307f.).

Många föreningar har kämpat för att försvara kvinnors andra intressen såsom att pressa regeringen att granska de diskriminerande lagarna, att få fler kvinnor representerade i den formella politiken. (ibid.:304).

3.3 Deltagande i formell politik

I Rwanda utgör kvinnor idag världens största andel av platserna i parlamentet. Denna progressiva förändring har dock skett relativt nyligen och kan räknas som ett av det senaste decenniets stora framsteg internationellt sett när det gäller kvinnors ökade representation i formell politik. Detta har skett emot alla odds eftersom kvinnor i Rwanda har en lång historia bakom sig av att vara exkluderad från formell politisk makt med undantag från en liten grupp elitkvinnor (Byrne et al. 1995). Som väljare var kvinnors röst ofta påtvingade av sina män. (Human Rights Watch 1996). I den verkställande delen av regeringen tillsattes inga kvinnor innan 1990, då kvinnor beskaffade blott 5.26 procent och inte heller fanns det kvinnor på några ministerposter innan 1990. 1990 utgjorde dock kvinnor 17 procent av platserna i parlamentet. Tre kvinnor var ministrar i flerpartisystemet som etablerades 1991.

1992 skapade regeringen "the Ministry of Family and the Promotion of Women". Detta initiativ av regeringen hjälpte kvinnogrupper genom att etablera en ministerrepresentant i varje region och kommun. Dessa tjänstemän som oftast var kvinnor arbetade jämte och pressade lokala regeringsledare att uppmärksamma kvinnofrågor (Baldwin et al. 2001: 100).

I och med regeringens antagna decentraliseringspolicy som innebär att distriktsmyndigheter får ökat inflytande i form av allmänna val i alla 106 distrikt, ökade kvinnors representation. I valet 2001 ökade kvinnorepresentationen till över 25 procent på distriktsnivå (Afshar 2004:310). Denna händelse var av betydelse för kvinnorepresentationen i Rwanda eftersom kvinnor för första gången kunde inta valda positioner under en demokratisk process. Ytterligare ökning i kvinnors politiska deltagande markeras av att det under 2001 års val även valdes sex kvinnliga borgmästare och att fem av 26 valda ministrar 2002 var kvinnor. I det senaste valet som hölls 2003 intog kvinnor 49 procent av platserna, 30 procent av platserna i senaten och 32 procent av ministrarna var kvinnor. Detta var en stor förändring från året tidigare då kvinnor enbart hade 25 procent av platserna (CIA Factbook: 2005). Detta är en stor förändring i jämförelse med åren innan 2001 då kvinnors representation praktisk taget inte existerade (Afshar 2004:310).

4 Civilsamhället

Den förändrade genusstrukturen som uppmärksammas i föregående kapitel, är en konstruktion av många faktorer som på olika sätt påverkar varandra. I de kommande kapitlen redogörs det för de fyra förklaringsfaktorer som vi har identifierat som huvudsakliga. Den första faktorn som vi belyser är civilsamhällets kvinnoorganisationer. I avsnittet som följer kommer vi att redogöra för och begrepp och post-konfliktsteorier som har relevans för kvinnors politiska deltagande i civilsamhällets kvinnoorganisationer. I avsnittet därefter kommer vi att kritiskt granska detta deltagande.

4.1 Post-konfliktsteori

Som ett resultat av krig existerar ofta ett politiskt vakuum med en svag och kollapsad stat, utan effektivt styre och med få traditionella auktoriteter. Staten saknar medel att möta de kritiska behoven i landet, varefter kvinnor började söka sätt att samarbeta för att konfrontera gemensamma problem. Det är här möjligheter finns för kvinnor att dra fördel av dessa omvandlingsprocesser. Det är viktigt att bygga upp starka kvinnorörelser innan det är för sent, innan traditioner som förtrycker kvinnor tar upp utrymmet som tillfälligt öppnats (Baldwin et al. 2001: 32f.). Denna idé uttrycker Meredith Turshen på följande sätt:

War also destroys the patriarchal structures of society that confine and degrade women. In the very breakdown of morals, traditions, customs and community, war also opens up and creates new beginnings. (1998:20)

Anu Pillay bekräftar denna syn och understryker vikten av att skydda dessa förändringsmöjligheter under fredsbyggnadsprocessen (2001: 44).

FN konstaterar att kvinnor kan tjäna på de förändrade genusrelationer som konflikter resulterar i. I detta sammanhang kan kvinnor erhålla ny status, nya färdigheter och makt genom att anta nya ansvarsområden (FN 2002: 3f.).

Det är väl dokumenterat att kvinnor ofta finner sätt att arbeta för fred och försoning genom sin styrka i gräsrotsorganisationer. Ofta inleds deras aktiviteter när illgärningar och instabilitet kulminerar. Detta deltagande i informellt fredsbygge ses dock ofta som volontärt eller socialt, snarare än politiskt trots att inverkan är politisk. Kvinnors tillit till NGO:s framträder i alla länder och alltsedan 1990-talet har civilsamhällets kvinnoorganisationer ökat. En förklaring som ges till detta står att finna i många afrikanska kvinnors exkludering från den formella politiken. Istället har dessa kvinnor deltagit i kvinnoorganisationer (Turshen 2001: 87).

Sanam Anderlini menar:

If women want to be effective, they must organize themselves, strive for institutional political and legal representation and create solidarity and support through local, regional and international networks (Karamé 2004:61).

Det viktigaste för kvinnor är att bygga upp en stark rörelse *innan* krig bryter ut och att bibehålla denna både under kriget och efter. En sådan rörelse kan bygga broar mellan olika grupper i civilsamhället och kämpa för respekt för kvinnors rättigheter. Det är här styrkan ligger att få dessa kvinnor att åstadkomma förändring (ibid. 61).

Trots att dessa gräsrotsorganisationer är marginaliserade visar de sin förmåga att mobilisera ett stort antal kvinnor och de utmanar konstant myndigheter och andra medlemmar i samhället med krav på fred, icke-diskriminering, ansvar etc. Genom att utbilda människor i freds- och försoningskunskap och organisera sociala återuppbyggningsaktiviteter, arbetar många kvinnor med att skapa en ny fredskultur på den lokala nivån. Trots det ringaktas kvinnors fredsaktiviteter som att det endast är en naturlig förlängning av deras omsorgsfulla husliga roller som fruar och mödrar. Detta trots att det är väldokumenterat att kvinnor också deltar i strider (Turshen 2001: 90).

4.2 Transversal Politics

Transversal politics, which are based on knowledge acquired by dialogue carried out by people who are differentially positioned, using the techniques of rooting and shifting, should be, the political guidelines for all political activism, whether at the grass-root level or in state and supra-state power centres. (Yuval- Davis 1997:92)

Begreppet *Transversal politics* utvecklades av italienska feminister och bygger på dialog mellan främst feminister från motsatta nationella grupper, såsom exempelvis mellan hutu- och tutsikvinnor. Man anser att gränserna mellan grupperna inte bygger på en essentialistisk upplevelse av skillnader utan av en konkret och materialistisk politisk realitet. Kvinnorna ses inte heller som representanter för sin grupp. Samtidigt som deras olika positioner och bakgrunder erkänns och respekteras, inklusive de olika maktstrukturerna, så är de angelägna om att "vägra att omedvetet delta i att rådande maktstrukturer fortsätter" och att "finna en rättvis lösning till konflikten". Nyckelord i sammanhanget är "rooting" och "shifting". Meningen är att alla kvinnor ska ta med sig sin egen identitet samtidigt som man försöker att "skifta" och föreställa sig situationen för motsatta identitetsgruppen. Två aspekter betonas som viktiga i denna process. Den första innebär att man inte bortser från sin egen identitet och sina egna värderingar. Detta eftersom man menar att det är viktigt att behålla sitt eget perspektiv samtidigt som man respekterar och kan känna empati för den andra gruppen. Den andra aspekten betonar att man inte ser den andra identiteten som en homogen grupp. Det gäller inte att söka sig till den andra gruppen som en helhet utan till de

människor som har mål och värderingar som överensstämmer med de egna. (Yuval Davis 1997:129f.)

4.3 Beskrivning och analys av civilsamhället

I skedet av post-konflikt återstår det slitsamma arbetet med att bygga upp samhället igen. Fysiska och psykiska sår ska läkas och infrastruktur återskapas i en stat som ofta är bräcklig. Här läggs ett stort ansvar i arbetet med återuppbyggnaden på det civila samhället. Under en övergångsperiod blir enskilda organisationer följaktligen tvungna att träda in och fylla funktioner som staten annars skulle svara för (Söderberg-Jacobsson 2003: 29ff.).

Många kvinnor är aktiva på en rad olika håll, inte minst i Rwanda, där framförallt kvinnor organiserade och engagerade sig i olika NGO:s. Följaktligen växte dessa organisationer markant efter folkmorden. Förklaringarna till detta tolkar vi ligga i just den kontext Rwanda befann sig i efter kriget med en stat som saknade medel att möta de utsattas behov. Då började kvinnor söka sätt att samarbeta för att lösa problemen. Denna tanke genomsyrar vår ovannämnda post-konfliktsteori (Baldwin et al. 2001: 32f.).

Under början av den postkoloniala tiden, stödde Rwandas första republik sociala centra för kvinnor i varje region. Dessa centra fokuserade huvudsakligen på rurala kvinnors behov och erbjöd också möjligheter till ledarskap för utbildade unga kvinnor som arbetade för dem. Senare, under 1970 talet under Rwandas andra republik under ledning av Habyarimana, växte gräsrotsorganisationer, kooperativ och NGO:s. Man tillägnade åtminstone några av deras aktiviteter åt sociala tjänster som sjukvård för kvinnor och barn. Utmärkande var dock att få grupper gav uppmärksamhet till kvinnors jordbruksarbete och alltså kvinnors roll som producerare (Ibid.: 98f.). Dock bröts en del av de gamla kvinnoorganisationer som hade etablerats innan folkmordet 1994 nästan helt upp under konflikten. I samband med återuppbyggnaden var det därmed svårt för många att åter bygga upp gamla nätverk då många som hade flytt inte återvände efter folkmorden. Men erfarenheten och traditionen fanns kvar och nya nätverk etablerades i stor skala efter folkmordet (Baden et al. 1997). Anderlini belyser just vikten av att bygga upp en stark rörelse innan krig bryter ut eftersom detta bidrar till en vana och erfarenhet som i sin tur underlättar ett engagemang även efter ett krig. En tradition av ett starkt civilsamhälle är även bidragande till att det är mer socialt accepterat för kvinnor att fortsätta denna aktivism. Denna teori är därför applicerbar även på Rwanda, som har en historisk tradition av dynamisk organisationsverksamhet, även när det gäller kvinnoorganisationer (Karamé 2004: 61, Byrne et al. 1995).

Sedan 1995 har kvinnor i Rwanda, spontant eller på uppdrag av NGO:s och andra organisationer, slutit sig samman i organisationer. Föreningarnas motivation är att försäkra medlemmarnas ekonomiska överlevnad. Exempelvis har dessa kvinnor ibland haft möjlighet att bruka statligt ägd jord tillsammans eller sysselsätta sig med andra inkomstgenererande aktiviteter. Dessa föreningar

arbetar även med att skänka juridisk och medicinsk hjälp, forma grupper för att hjälpa överlevande och bidra med ekonomisk rådgivning. Hjälpn från NGO:s har varit en väldigt viktig del i återuppbyggnaden trots att de endast svarade för 7-10 procent av allt bistånd som Rwanda erhöll mellan åren 1995 och 2000 Dessa organisationer har även bidragit med indirekt stöd till den statliga verksamheten i form av finansiering av byggandet av lokal social infrastruktur som skolor och hälsovårdscentraler (Gervais 2004:303f.).

Med denna beskrivning tar vi dock inte ställning till hållbarheten i det deltagande kvinnliga civilsamhället. Även Women Waging Peace fastställer att de förändrade genusrelationer som sker i samband med nedbrytningen av sociala normer som krig resulterar i, måste underhållas. Internationellt fredsbyggande och återuppbyggnadsprogram bör därmed tillvarata de möjligheter som uppstår efter krig, såsom förändrade genusroller, så att det positiva av dessa förändringar består. Annars är sannolikheten liten att arbetet blir hållbart. Denna upplysning är därför viktig så att dessa frågor inte förbises. (International Alert 2003) Women Waging Peace menar vidare (International Alert volym 1, nr 3) att de här frågorna ofta ses som sekundära i återuppbyggnadsarbetet, trots att en nyckel till en hållbar positiv fred kan ligga i att påverka de stereotypa könsrollerna och öka jämställdheten (Karamé 2004:7).

Vi tror att en annan bidragande faktor till ökat deltagande ligger i det samarbete som kvinnor hade. Som vi nämnt tidigare, uppkom föreningar med både hutu- och tutsimedlemmar. Här ser vi tydliga kopplingar till Transversal politics (Yuval-Davis 1997:129f.). Då man erkände och respekterade de olika erfarenheter som alla kvinnor hade, oavsett etnisk tillhörighet, möjliggjordes ett deltagande från båda grupper. Målet fred och försoning delade kvinnor oavsett vilken grupp man kom ifrån.

Veneranda Nzambazamariya, som belönades med "the Millennium Peace Price for Women" 2001 av UNIFEM (*United Nations Development Fund for Women*) och International Alert, var en drivande ledare för Rwandas kvinnorörelse som omedelbart efter folkmordet 1994 uppmanade kvinnor att överbrygga de etniska skillnaderna och att tillsammans bygga upp landet. Hon var en av grundarna till Réseau des Femmes (*Women network working for rural development*) och Pro-Femme Twese Hamwe, en dynamisk kvinnorörelse i Rwanda. Hon var aktiv i att föra frågan om kvinnors rättigheter över den afrikanska kontinenten samtidigt som hon var en aktiv medlem av the Women's Committee for Peace and Development (WomenWarPeace 2005).

Detta samarbete talar dock inte för alla rwandiska kvinnoorganisationer. Kritik har riktats mot nationella kvinnoorganisationer för att ha fungerat som en arena för utbildade elitkvinnors främjande av egna intressen, trots att organisationernas fastställda mål har varit att stödja sårbara kvinnor och främja deras empowerment Mot bakgrund av detta kan man ifrågasätta i vilken utsträckning dessa mål har uppfyllts. Vi har dock inte funnit källor som hade tillåtit oss att titta djupare på detta. Det man med säkerhet kan säga är dock att många av de befintliga kvinnoorganisationerna mött många av kvinnors reella och brådskande behov och har fungerat som en träningsgrund på vilken kvinnor kan få ledarskapsfärdigheter. Det är också värt att nämna att de flesta av

paraplyorganisationen Pro-femmes medlemsföreningar är verksamma i städer utanför huvudstaden och rurala områden (Baldwin et al. 2001: 102).

Meredeth Turshen understryker tre typer av våld som män utövar mot kvinnor för att få kontroll över dem; socialt, politiskt och ekonomiskt. Detta våld utgör stora hinder för kvinnors möjligheter att söka nya traditioner av jämställdhet. Det sociala våldet utövas både i hemmet och för allmänhetens ögon. Detta våld mot kvinnor ökar i efterdyningar ibland mer än det ökar innan. Precis som tidigare i historien förlitar sig män på staten och traditionella normer att legitimera detta våld. Män kontrollerar kvinnor genom att kontrollera kvinnors sexualitet och i familjen gömmer de sig bakom sammanhanget att det rör sig om den privata sfären som är skyddad av både stat och normer. Genom att män inte använder kvinnors förmågor att mobilisera samhällen till återuppbyggnad, utan istället förflyttar kvinnor från ledarpositioner, utövar män politiskt våld mot kvinnor. Dessutom värvar män kvinnor och kvinnoorganisationer att tjäna deras politiska partier och intressen (Turshen 2001: 84). Hanna Pitkin iakttar i sin bok "The Concept of Representation" (Pitkin 1967: 226) att representation kan användas som ett verktyg för att slippa ta itu med andra saker, i det här fallet exempelvis patriarkala- och klass strukturer, eftersom man ändrar fokus till representationen i sig och inte på vad representationen medför.

Fattigdom och förlust av land och tillgångar som krig resulterar i, har förödande konsekvenser för kvinnors materiella status, liksom de demografiska förändringarna. Efter krig ökar antalet änkor och födslar, fler kvinnor blir ensamstående beslutsfattare i hushåll och antalet polygama giftermål ökar. Dessa förändringar har förödande ekonomiska konsekvenser för kvinnor. Trots det misslyckas de flesta stater i att kompensera kvinnor för deras förluster under krig (Turshen 2001: 85). Man får inte bortse från att kvinnors tidigare traditionella roller såsom att ta hand om barn och sköta hushållet består, vilket innebär att kvinnors förutsättningar att producera lika stor mängd föda som i ett hushåll med män, är mindre. Detta i sin tur har lett till att kvinnor i större utsträckning sökt andra former av försörjningssätt, såsom prostitution (Bop 2001: 27f). Även om det politiska deltagandet har ökat har alltså kvinnors situation inom hushållen inte förbättrats avsevärt. Till exempel, i hushåll där kvinnor odlar land på initiativ av föreningarna är det fortfarande vanligt att männen kontrollerar inkomsterna som denna aktivitet genererar (Afshar 2004:311).

5 Demografi

I detta avsnitt använder vi oss av begrepp som vi anser kan förklara de bakomliggande faktorerna till att kvotering har uppstått och med detta ökat det politiska deltagandet. Vi kommer i nästa avsnitt att kritiskt granska detta deltagande.

5.1 Critical Mass och kvotering

Den demografiska obalansen som sker som ett resultat av krig kan vara en av faktorerna till ökning av kvinnligt politiskt deltagande (Baldwin et al. 2001: 32f). Denna syn understryker Meredeth Turshen och belyser att i frånvaron av män tar kvinnor över deras traditionella ansvar och aktiviteter såsom tillgång till offentliga sfärer som tidigare nekats dem och några uppnår till och med ekonomiskt oberoende (Turshen 2001: 80). En lösning för att jämna ut genusförhållanden i den formella sfären i ett flertal länder är att använda sig av kvotering. Detta för att det på många håll är den enda möjligheten för kvinnor att få tillgång till beslutsfattande nivåer. Dessutom möjliggörs genomslagskraften genom Critical Mass (Karamé 2004:61f).

.Inger Skjelsbaek skriver:

[...] women in themselves cannot make a difference unless they constitute a critical mass – a concept from nuclear physics that refers to the quantity needed to start a chain reaction. The size of a critical mass in politics is thought to be about 30percent (Skjelsbaek 1997:37).

5.2 Beskrivning och analys av demografi

I de omedelbara efterdyningarna av kriget utgjorde kvinnor 70 procent av befolkningen. Med denna demografiska obalans blev det kvinnors uppgift att anta många nya roller; som hushållsansvariga, samhällsledare och försörjare. Det var kvinnor som till största del återuppbyggde ett traumatiserat och decimerat samhälle med att begrava de döda, bygga hus och hitta familjer till över en halv miljon föräldralösa barn som överlevt kriget. I somliga delar av landet utgjorde kvinnor så mycket som 80 procent av befolkningen. I och med det stora antalet hushåll med kvinnliga försörjare blev det tydligt att kvinnors brist på äganderätt var ett problem. De hade enligt lag ingen rätt att äga den mark de bodde på eller

brukade och hade inte heller någon kontroll över den produktion som var resultatet av deras arbete (Turshen 1998:20). Tillsammans med UNIFEM och Forum of Women Parliamentarians blev regeringen i Rwanda tvungen att gå igenom lagar som diskriminerade kvinnor och komma med förslag på ändringar. Resultatet blev en ny lag som fastslog att kvinnor har rätt att ärva mark från sina män och manliga släktingar. I teorin och på pappret är den här lagen en framgång för kvinnors rättigheter, men i praktiken har genomslagskraften varit låg. Rwandiska kvinnliga aktivister hävdar att det krävs landomfattande informationskampanjer om kvinnors rättigheter för att lagar ska kunna implementeras (Söderberg- Jacobson 2003:33).

Tillsammans med våra teorier tolkar vi kvoteringen som beroende av både den demografiska situationen i landet och synen på att kvotering främjar genomslagskraften för kvinnors möjligheter att påverka politiska beslut.

Rwandas parlamentsval i oktober 2003 markerade slutet på den nioåriga period av övergång, till en mer jämställd representation i parlamentet. I valet 1999 så fick kvinnor 13,7 procent av platserna, 2001 fick de 27 procent av platserna. År 2003 hade denna siffra stigit till 49 procent vilket har sin förklaring i den nya konstitutionen som lades fram i maj samma år och fastställde kvotering med ett minimum av 30 procent kvinnor. Resultatet av detta val innebar att Rwanda gick om Sverige och blev det land i världen som har högst andel kvinnor representerade i parlamentet (Powley 2003:3).

Kvinnors bidrag inom den politiska sfären är påtaglig inom en rad områden. Detta kan förklaras tillsammans med teorin om genomslagskraften i Critical Mass att få till stånd politiska beslut och reformer. Exempel på kvinnliga bidrag i den formella politiken är att de har:

- genomdrivit ett system av decentralisering där tidigare marginaliserade grupper (som kvinnor och ungdomar) nu är inkluderade i politiken i större utsträckning och bidragit till att genusperspektivet är inkluderat i alla nivåer inom regeringen.
- varit med att stifta den nya konstitutionen.
- startat ett tredelat samarbete mellan civilsamhället, den lagstiftande och den verkställande organisationen så att nya lagar inkluderar kvinnors behov
- skapat en organisation inom parlamentet som effektivt arbetar med frågor som exempelvis rättighet till jord (Powley 2003:3).

Regeringens beslut att inkludera kvinnor i landets parlament har en rad förklaringsfaktorer. En övertygande faktor är den om antagandet att kvinnor är ”bättre” på försoningsarbete och fredsbyggande. Men policyn tros även bero på influenser från ett mer jämställt land som Uganda där många av RPF:s medlemmar levde i exil. En mer kritisk förklaring kan vara att regeringen använder sig av kvinnor för att avleda uppmärksamheten från det faktum att det finns en frånvaro av etnisk pluralism i parlamentet. RPF som är det regerande partiet i

Rwanda, är i huvudsak tutsidominerat. Rwandas befolkning däremot är i helhet hutudominerat, där 85 procent av befolkningen tillhör folkgruppen hutu (Powley 2003:17). Efter folkmordet har identitetskorten, som tidigare var obligatoriska, avskaffats. Och man har företrätt en linje som fokuserar på befolkningen som "förenade" i sitt rwandiska medborgarskap. Etnicitet är därför svårt att urskilja och det finns inga uppgifter på hur den etniska fördelningen i parlamentet ser ut (ibid.:7).

Att kvinnor blivit mer representerade på bekostnad av etnisk pluralism behöver dock inte indikera ett mer jämställt deltagande. Här kan man återigen använda sig av Hanna Pitkins teori (Pitkin 1967: 226.) om att en överbetoning på representationen i sig, det vill säga, på vilka som är representerade i parlamentet drar uppmärksamheten från frågor om vad representanterna gör. Även om kvinnor i Rwanda uppenbarligen har fått mer att säga till om genom den formella representationen i beslutsfattande, är det oklart vilka frågor dessa kvinnor kommer att kunna få med på agendan och hur mycket autonomi de kommer få från lokala myndigheter (Kumar 2001: 17). Dessutom är det oklart om rwandiska kvinnor från olika grupper representeras (Baldwin et al. 2001: 119).

Oberoende experter från UNIFEM ser dock kvoteringen som ett första steg mot jämställdhet. Ett praktiskt såväl som symboliskt steg för att öka kvinnors representation. Samtidigt understryker dessa att kvotering endast kan ses som en temporär lösning, det är ett första steg mot jämställdhet. De kan dock inte ersätta de långsiktiga strategierna att tackla socioekonomiska hinder som hindrar kvinnor från att vara delaktiga i politiskt beslutsfattande (Karamé 2004:61f).

6 Kvinnosyn

I detta avsnitt kommer vi använda begrepp och teorier såsom Transversal politics och essentialismen. Transversal politics använder vi för att vi anser att denna kan förklara de bakomliggande orsakerna till synen på ”kvinnan” som vi anser har högt förklaringsvärde för kvinnors politiska deltagande.

Essentialism använder vi som en teoretiskt förklaringsvariabel där vi belyser hur traditionella värden av kvinnor som fredligare kan påverka kvinnors deltagande.

I avsnittet därefter kommer vi kritiskt att granska detta deltagande som resulterats med inverkan av synen på ”kvinnan”.

6.1 Essentialism

Berättelser från kvinnor efter krig belyser hur tradition förstärks i fredsbyggnadsprocesser. När konflikter upphör går folk tillbaka till det som de känner till, är bekväma med och identifierar sig med, vilket är det traditionella samhället. Många menar att detta samhälle väldigt sällan är fördelaktigt för kvinnor. I de flesta fallen exkluderas kvinnor från högnivå-sfärer såsom formella fredsförhandlingar eftersom samhället ser denna sfär som en manlig domän. Dessutom saknar kvinnor direkt inflytande i identifieringen av fredsbyggnadens prioriteringar som oftast utgör en del av ett fredsavtal. Andra tror att dessa traditionella strukturer och bilder kan utnyttjas till kvinnors fördel (Turshen 2001: 81 ff.).

Den essentialistiska synen bygger på kvinnor som medfödda fredsbyggare och naturligt sett mer fredliga än män eftersom de först och främst är omsorgsfulla mödrar hävdar alltså att kvinnor och män är olika till sin natur (Yuval-Davis 1997:111).

Detta antyder dock att kvinnor kan bli exkluderade från olika sfärer där de inte hör hemma till sin natur. Trots att man anser att kvinnor är mer fredliga än män är de ofta exkluderade från formella fredsförhandlingar eftersom denna miljö inte anses tillhöra eller passa ”kvinnan”. Det finns dock de som anser att kvinnor inte alls naturligt sett är mer fredsbenägna än män utan snarare att det är en social konstruktion i vilken kvinnor skapas till att bli bra mödrar, bra fruar och att ta hand om barn. Även andra ansvar och positioner som inte naturen bidragit till ses på samma vis som skapade av samhällets normer och hierarkier. Denna konstruktivistiska syn skildrar därmed inte kvinnor som en homogen grupp till naturen. Den kvinnliga fredsaktivismen i krigsdrabbade länder där kvinnor inte äger tillträde att delta i fredsförhandlingar, riskerar då att bli sedd som ofarlig och meningslös. (Puechgirbal 2004:59f.)

6.2 Beskrivning och analys av kvinnoosynen

Idag utgör kvinnor i Rwanda 54 procent av befolkningen och de bidrar betydligt till produktiviteten i landet. Samtidigt som många arbetar utanför hemmet, utgörs 35 procent av hushållen av en kvinnlig försörjare. De uppfostrar nästa generation och de står för majoriteten av all jordbruksproduktion. De har haft största delen i arbetet med att ta hand om traumatiserade människor efter kriget, i försoningsprocesser och inte minst i politiken. Betydelsen av kvinnor i fredsbyggandet i landet är därmed central (Powley 2003:13).

Folkmordet var riktat mot kvinnor. Då ett folkmord fokuserar på etnicitet och kvinnor är de som reproducerar denna etnicitet, i att föda och uppfostra barn, så var det kvinnor som blev utsatta för våld i form av våldtäkter och tortyr som en strategi att söndra tutsi. Det är centralt att kvinnors upplevelser i kriget är en integrerad del av återhämtningen av och fredsbyggandet i landet, då man måste tillgodose behov för änkor och kvinnor vars män sitter i fängelse, kvinnor som överlevt våldtäkter och tortyr, barn som är födda som en följd av våldtäkter och inte minst utbredningen och spridningen av HIV/AIDS under kriget (ibid.:13ff.).

Förutom att belysa betydelsen av att genusperspektivet måste vara en central del av en fredsprocess så har undersökningar byggda på fältstudier genomförda av Women Waging Peace visat att en majoritet av rwandier anser att kvinnor är ”bättre” lämpade när det kommer till förlåtelse, försoning och fredsbyggande efter en konflikt än män skulle vara. Denna essentialistiska uppfattning bygger på två antaganden: för det första ser många att kvinnor är de som får ta de största konsekvenserna av krig och konflikt och att de därför skulle vara mer angelägna att förhindra konflikter. Dessutom finns föreställningen att kvinnor upplever interdependens med andra kvinnor vilket gör att de, på ett annat sätt än män, har lättare att arbeta över etnicitetsgränser. Rwandiers föreställning om kvinnors förmåga till försoning och förlåtelse verkar huvudsakligen ligga i det faktum att kvinnor har tagit rollen som ledare i försoningsprocesser. Man kan se tydliga inslag av Transversal politics genom en rad så kallade ”workshops” organiserade av kvinnor, där arbete över etnicitetsgränser varit centrala. Många menar vidare att Rwandas framtid till stor del vilar på kvinnor, hoppet ligger i att kvinnorna är de som tvingas överleva och många är beredda att förbise reella eller föreställda åtskillnader för att kunna leva vidare. Eftersom många änkor som överlevde folkmordet har barn, är de beroende av samarbete i ett samhälle för sin överlevnad. Många samhällen består av både hutu och tutsi och många offer för folkmordet har därför tvingats samarbeta med dem som var delaktiga i folkmordet (ibid.:15ff.).

Under senare år har begreppet ”fredliga kvinnor” även väckt internationellt intresse⁴ både på det teoretiska planet i det som skrivits om krigshärjade samhällen och på den mer praktiska nivån, där policy debatter om synen på ”kvinnan” som fredlig varelse blivit allt mer återkommande. Multilaterala hjälporganisationer har därför antagit positionen att policys som integrerar kvinnor i sitt arbete är fundamentala i fredsbyggandet och insett att nyckeln till fredsbyggandet ligger i kvinnors medverkan (Pankhurst 2004:21). International Alert konstaterar:

We explicitly recognise the particular and distinctive peacemaking roles played by women in conflict afflicted communities. Women and women’s organisations are often reservoirs of important local capacities, which can be used, in peace-building activities. (Karam 1998:6)

Denna syn på kvinnors karaktär identifieras därmed som en möjlighet eller ett verktyg i fredsbyggandet. Internationella organisationer har utifrån detta synsätt utvecklat en strategi som innebär att man på olika sätt försöker förstärka, stödja och utveckla det arbete som kvinnor anses vara väl utrustade för att utföra. I humanitärt arbete och i massmedia påträffas ofta en dualistisk bild av kvinnor. Antingen som hjälplösa offer eller som naturligt förknippade med fred, som kämpar att hålla ihop sina familjer. Detta till trots att en väl dokumentering av kvinnor som deltagare i krig återfinns. I många delar av världen har vi sett hur kvinnor organiseras som mödrar. De ryska soldatmödrarna är ett exempel på dessa som har försökt få legitimitet genom att spela på det essentialistiska antagandet om de roller som kvinnors spelar i samhället som ett sätt att främja fred (Yuval- Davis 1997: 112). Utifrån essentialismens syn på ”kvinnan” som fredligare är vår tolkning att denna har bidragit till att även kvinnor i Rwanda har identifierat sig som fredliga och därmed antagit detta ansvar naturligt. Denna syn har bidragit till att män ser detta fredsfrämjande deltagande som en del av kvinnors omsorgsfulla karaktär och alltså inte som hotande mot patriarkala strukturer. På detta sätt har kvinnor kunnat utnyttja denna syn för att legitimera sittdeltagande.

Dessa teorier om synen på ”kvinnan” kan även användas för att peka på andra faror. På samma sätt som det kan ses som kvinnor har det medfödda ansvaret av att ta hand om barn, vara bra mödrar och fredligare till sin natur och därmed är exkluderade från andra sfärer där männen återfinns; så kan man frukta att män på samma sätt blir exkluderade från den kvinnliga sfären såsom fredsbyggande. Vi tror att det är farligt att skapa identiteter på detta sätt, eftersom de, precis som Cynthia Cockburn understryker, främjar dessa. Detta kan i sin tur begränsa fredsmöjligheter genom att man skapar en syn på mannen som krigisk som enbart förhandlar utifrån en maktposition. Dessutom, påpekar Ann Tickner att dessa essentialistiska myter kan resultera i ett förevigande av kvinnors underordning och en förstärkning av den dualistiska struktur som gör män mer mäktiga. Vidare

⁴ En illustrativ iakttagelse av detta är UNIFEM:s logga som består av en fredsduva.

bidrar associationen mellan kvinnor och fred som bygger på tron att kvinnor ses som offer snarare än förövare till en idealiserad bild av maskulinitet som antar rollen som beskyddare åt kvinnor i behov av skydd. Dessutom begränsar den essentialistiska ansatsen där genusrelationer tas för givna, möjligheter till förändring (Puechgirbal 2004:59f.).

7 Internationella aktörer

I detta avsnitt använder vi i huvudsak två begrepp för att förklara internationella aktörers inverkan på kvinnors politiska deltagande i fredsbyggandets Rwanda. Dessa är Gender mainstreaming och kvinnors empowerment som vi anser är applicerbara på internationella aktörer i Rwanda. Därefter kommer vi kritiskt att granska detta deltagande

7.1 Gender Mainstreaming

FN-stadgan erkänner att kvinnor har samma rättigheter som män. Ändå tog det närmare femtio år innan genusfrågor kom upp på agendan och genusfrågor kom att bli en viktig del av fred och säkerhet.

Det var när det internationella samfundet blev ställt inför interna konflikter som bröt ut efter det kalla krigets slut, som aspekter av krig och säkerhet kom att förändras. Den civila befolkningen blev drabbad på sätt som inte varit fallet tidigare. Kvinnor blev offer för genusrelaterat våld som exempelvis våldtäkter samtidigt som de fick ta större ansvar inom samhället de levde i. Ett resultat av Kvinnokonferensen i Beijing 1995 var att det ställdes krav på att Gender Mainstreaming skulle vara centralt i alla FN:s aktiviteter (Karamé 2004:12ff).

År 2000 antog säkerhetsrådet resolution 1325 som rör kvinnor, fred och säkerhet och betonar "the equal participation and full involvement of women, in all areas and on all levels, in peace-building processes" (Karamé 2004:7). Gender mainstreaming är ett begrepp som beskriver strategier för att fokusera på genus och kvinnofrågor, och att involvera fler kvinnor i fredsprocesser. Gender mainstreaming definieras av FN som:

[...] a strategy for making women's as well as men's concerns and experiences an integral dimension of the design, implementation, monitoring and evaluation of policies and programmes in all political, economic and societal spheres so that women and men benefit equally and inequality is not perpetuated. (FN dokument A/52/3 Rev.1. i Karamé 2004: 12)

Detta betyder att det inte endast ska handla om så kallade "kvinnofrågor" som ofta tidigare gjorts gällande utan att både kvinnor och mäns speciella behov ska tillgodoses för att en hållbar fred ska kunna uppnås.

Dessa internationella lagar och resolutioner som syftar till att inkludera kvinnor i fredsprocesser har utvecklats relativt nyligen (Karamé 2004:12ff.).

7.2 Kvinnors empowerment

Konflikter kan både bidra till empowerment och disempowerment⁵ av kvinnor. Genusbarriärer bryts ofta i samband med konflikter och kvinnor, precis som vi nämnt tidigare får utrymme att anta nya ansvar och roller, men samtidigt som kvinnor får mer ansvar är detta inte lika enkelt översatt i makt. Det största problemet är att trots retoriken har utvecklings- och återuppbyggnadsprogram ofta förblivit ”genusblinda” (Afshar 2003: 5). Det är nödvändigt att freds- och återuppbyggnadsprocessen innebär en ”bottom-up”⁶ strategi och att kvinnor, individuellt och kollektivt analyserar, utvecklar och uttrycker sina behov och intressen, utan att dessa är definierade eller påtvingade ovanifrån. Därför är det av vikt att utveckla sätt som möjliggör att kvinnor själva kritiskt bedömer sin egen situation. Empowerment handlar om möjligheten att välja, men också om möjligheten att forma valmöjligheterna. Dock, kan lämpligt externt stöd vara viktigt under processen (Baden et al. 2000).

A 'bottom-up' process of transforming gender power relations through individuals or groups developing awareness of women's subordination and building their capacity to challenge it. (Baden et al. 2000)

Fredsprocesser har fokuserat på kortsiktiga mål och dessa har förvaltats av organisationer som i sig har patriarkaliska och hierarkiska strukturer. En förändring krävs alltså inte enbart i de krigshärjade länderna utan även inom de internationella organisationerna och i deras arbetsmetoder (Afshar 2004:2ff).

7.3 Beskrivning och analys av internationella aktörer

I efterkrigstidens Rwanda var internationella biståndsprogram i allmänhet koncentrerade på tre områden; återföreningsaktiviteter, rehabilitering av det juridiska systemet och, ekonomisk och social återhämtning. Det internationella biståndet kom huvudsakligen från FN:s organisationer UNHCR (*United Nations High Commissioner for Refugees*) och UNICEF (*United Nations Children's Fund*) och NGO:s som involverade den inhemska mottagarbefolkningen direkt (Afshar 2004: 306f.).

Engagemanget från internationella aktörer har emellertid inte alltid varit lika starkt närvarande. 1995 pågick ett arbete mellan den rwandiska regeringen och bland andra FN, Världsbanken och EU för att definiera ett ramverk för

⁵ Vi använder termen disempowerment för obemyndigande i det här sammanhanget eftersom vi konsekvent använt oss av engelskans empowerment.

⁶ Med "bottom-up" strategi syftar vi på vikten av att beslut tas från organisationer på gräsrotsnivå istället för från institutioner på elitnivå.

framtida återuppbyggnad i Rwanda. 208 miljoner US\$ gav FN till den rwandiska regeringen för att möta de mest kritiska behoven. I denna prioriteringslista refererades det inte till genusfrågor, och till kvinnor refererades det enbart i samband med barn. Detta har dock förändrats avsevärt sedan uppkomsten av övertygelsen att genus är en central del i fredsbyggande. I samband med just uppkomsten av det internationellt erkända begreppet Gender Mainstreaming har kvinnoorganisationer fått stort stöd. Många hem förstördes under kriget och uppskattningsvis blev två miljoner människor hemlösa. Under den massiva strömmen av återvändande flyktingar från läger i DRC (*Democratic Republic of Congo*) och Tanzania, väcktes rädsla för ökat våld mellan de återvändande ägarna av egendom och de nya egendomssockupanterna. Som ett resultat av detta hot startade många internationella biståndsgivare husbyggnadsprojekt som riktades främst åt de mest utsatta, såsom änkor som var beslutsfattare i hushåll som uppkom till 34 procent av de deltagande i projektet. Dessförinnan var byggande mannens ansvar och egendomen var också hans. Men genom att prioritera de mest utsatta främjade dessa projekt kvinnor som fick skriva kontrakt med lokala myndigheter och de ansvariga NGO:s i projektet. Därmed blev kvinnor erkända som ägare av hus och det bidrog också till legitimering av kvinnor som beslutsfattare i hushållet (Gervais 2004: 306f). Mot bakgrund av Gender Mainstreaming menar vi att denna inverkan är fundamental för kvinnors möjlighet till deltagande i fredsbyggnadsprocessen. Detta eftersom Gender Mainstreaming fått så stor betydelse inom internationella organisationers arbete samt för att de inte är påverkade av interna genusstrukturer. Detta har även bidragit till en tillämpning av Gender Mainstreaming i landet, då vi tolkar engagemanget hos de internationella biståndsgivarna att engagera specifikt kvinnor i sina projekt såsom ett resultat av vikten av begreppets innebörd. Dessutom är bidragandet av legitimeringen av kvinnor som beslutsfattare en faktor som bidragit till att jämställdhet blivit mer och mer socialt accepterat. Internationella aktörer kan därmed bidra till positiv inverkan inom den informella sfären genom att välja sina egna prioriteringar med egna medel, vilket i sin tur kan bidra med en allmän social acceptans.

I efterkrigets Rwanda blev en betydande del flickor och unga kvinnor mellan 13 och 20 år föräldralösa. Enligt uppgifter från rwandiska finansdepartementet ledde de här kvinnorna 13 procent av familjehushållen i Rwanda. Deras traditionella nätverk av stöd bröts ned och de fann sig i ett permanent tillstånd av osäkerhet, både på det ekonomiska, politiska och personliga planet (Gervais 2004: 306). Myriam Gervais har i sin fallstudie av internationella hjälporganisationers arbete med kvinnor i post-konfliktens Rwanda, utvärderat huruvida de internationella ansträngningarna har lett till att förbättra kvinnors säkerhet (ibid.: 302). Uppgifter från AVEGA (*Association of Widows of the Genocide*) 1999 visar att sexualiserat våld mot kvinnor i Rwanda långt ifrån minskade och att kvinnors rättigheter enbart kan bli verklighet så länge samhället där kvinnor finns respekterar och accepterar dem (Afshar 209, 304f.). Men förutom förstärkta brottslagar så har kampanjer mot våld mot som internationella biståndsgivare utfört, dock bidragit till att våld mot kvinnor blir mindre accepterat (Gervais 2004: 311).

En kritik som lyfts fram mot internationella organisationers inverkan är att en del av dessa organisationer i sig har patriarkaliska och hierarkiska strukturer. Frågan blir då hur dessa som förvaltar fredsbyggande kan främja jämställdhet (Afshar 2004:5).

De internationella aktörernas inverkan på det kvinnliga politiska deltagande har varit av stor vikt i återuppbyggnadsinitiativet av rwandiska kvinnoorganisationer på den nationella nivån (Baldwin et al. 2001: 99.). Man kan se tydliga kopplingar mellan internationella biståndsgivares kritik mot den Rwandiska regeringen och beslut som regeringen implementerar. Ett illustrativt exempel på detta är när den rwandiska regeringen inledde en process att välja in kvinnoråd på den lokala nivån 1998, ett år efter att UNICEF riktat starkt kritik mot kvinnors underrepresentation i lokala regeringsstrukturer (Baldwin 2001: 116).

Fortfarande idag är den rwandiska kvinnorörelsen starkt beroende av internationellt bistånd. Enligt Baldwin et al. är det inte heller sannolikt att dessa organisationer i nuläget har möjlighet att bli oberoende. Oroväckande är att, trots det starka behovet och beroendet av internationellt bistånd, har hjälpen till de rwandiska kvinnoorganisationerna redan börjat minska (2001: 114f.).

Det är också viktigt att även påpeka att behovet av bistånd påverkar hur dessa grupper sätter sin agenda, implementerar projekt och utvärderar sina aktiviteter. Några organisationer har försökt samla in pengar lokalt för sina aktiviteter, men få av de nationella kvinnoorganisationerna skulle överleva på enbart en sådan inkomst. Att internationella biståndsgivare tenderar att skifta sina prioriteringar från år till år gör det svårt för kvinnoorganisationer att anta en långsiktig planering (Baldwin et al. 2001: 114f.). Den kritik man kan rikta mot detta är att det förhindrar kvinnors empowerment. En viktig del av teorin om kvinnors empowerment är just att kvinnor själva genom en "bottom-up" struktur måste definiera och utveckla sina behov, utan tvång utifrån. Dessutom handlar det om att kvinnor även ska ha möjlighet att forma sina valmöjligheter. Genom detta beroende av internationellt bistånd, som hela tiden skiftar sina prioriteringar, begränsas kvinnors möjligheter. (Baden et al. 2000).

8 Slutsatser

För att knyta tillbaka till vår frågeställning är vår övergripande slutsats i denna uppsats att ett land i krig och upplösning kan öppna upp ett samhälle för förändring och att kvinnor i detta skede har möjligheter att skapa förutsättningar till en förändrad genusstruktur. Detta gäller i alla fall ett land som Rwanda. Vi upptäckte dock i vår studie att en rad andra faktorer även möjliggjorde detta. I fallet Rwanda har vi identifierat faktorer som vi utifrån våra teorier anser ha varit avgörande för det ökade kvinnliga politiska deltagandet. Rwandas erfarenhet av kvinnoorganisationer redan innan folkmordet tror vi har underlättat för utvecklingen av så många nya organisationer och kvinnors möjlighet att utnyttja dessa organisationer för aktivism i freds- och återuppbyggnaden. Den höga sociala acceptansen av kvinnodeltagande i organisationer som denna erfarenhet bidragit till tror vi i sin tur har underlättat ytterligare för kvinnor att engagera sig. Vi tror att en annan bidragande faktor till det ökade politiska deltagandet i kvinnoorganisationer står att finna i Transversal politics och det samarbete som kvinnor hade över etnicitetsgränserna. Eftersom många änkor som överlevde folkmordet har barn, är de beroende av samarbete för sin överlevnad. Många samhällen består av både hutu och tutsi och många offer för folkmordet har därför tvingats att samarbeta med dem som var delaktiga i folkmordet. Detta har bidragit till en syn på ”kvinnan” som duglig till försoning och förlåtelse och ämnad för Transversal politics. Synen på ”kvinnan” som fredligare tror vi har bidragit till en tilltro till kvinnor som en del kvinnor direkt eller indirekt har utnyttjat för att få en mer central roll i det rwandiska samhällets freds- och återuppbyggnad. I takt med att genusfrågor har fått en mer central roll på den internationella arenan och begrepp såsom Gender Mainstreaming blivit erkända har vi påvisat att internationella aktörer satsat och bistått många kvinnoorganisationer i Rwanda. Många som förmodligen inte skulle klara sig utan detta stöd. Vi har därmed tolkat kvinnofrågan i återuppbyggnadens Rwanda som ett fall rätt i tiden av de nyligen antagna genusresolutionerna och begreppen. Många av de större förändrade genusrelationerna i Rwanda, såsom representation och lagar har tillkommit efter 2001 och alltså efter det att genus blivit en central och accepterad del av den internationella agendan. Vidare har vi uppmärksammat att inverkan från internationellt håll har yttrat sig på fler håll. Att kvinnor idag har den högsta formella representationen i parlamentet i världen beror delvis på press från omvärlden och att genusfrågor ligger rätt i tiden. Det kvinnliga deltagandet som ökat ser vi som en positivt bidragande faktor till att också kan ha bidragit till att viktiga juridiska kvinnofrågor såsom rätten att arva och äga land, har trätt i kraft. Dessa satte förut hinder för övergripande förändringar i kvinnors situation. En annan fördelaktig lag för kvinnor som tillkommit är kvotering. Detta i sin tur tror vi kan ha bidragit med det väntade resultatet enligt teorin om Critical Mass, där

den höga representationen haft genomslagskraft som i sin tur påverkat lagar och förändringar. Det är emellertid svårt att urskilja på effekt och påverkan i vårt fall, eftersom vi är av tron att det finns en ömsesidig påverkansrelation.

Den demografiska aspekten kan man inte heller bortse ifrån. Som ett resultat av folkmorden utgjorde kvinnor 70 procent av befolkningen, vilket vi tror har bidragit till att kvinnor antagit de nya positioner och ansvarsområdena inom formell politik och som försörjare.

Vi vill klargöra att vi i vår studie har strävat efter att bibehålla ett kritiskt förhållningssätt till de bakomliggande faktorerna till kvinnors aktiva och på många håll ökade politiska deltagande i fredsbyggandet i Rwanda. Detta deltagande som man kan se som en vinst har vi däremot inte jämfört med alla de förluster som kvinnor har erfär i landet som ett resultat av folkmordet.

Naturligtvis finns det svåra förluster av kriget. Detta är ett annat ämne som också är av vikt att undersöka. Dessutom är överskuggningen av etnicitet och klass i Rwanda något som gör det svårt att undersöka skillnader kvinnor emellan beroende på gruppstillhörighet, varför vi inte kan tala om det politiska deltagandet av kvinnor från olika grupper. Att tillämpa ett intersektionalitetsperspektiv, där man även tar hänsyn till etnicitet och klass, i en studie om den interna fördelningen av kvinnor i politiken hade varit önskvärt för framtida forskning.

Vi kan konstatera att en rad positiva förändringar i riktning mot jämställdhet har inträffat, varav en av dem just är det ökade kvinnliga politiska deltagandet samtidigt som en rad varningsklockor för hållbarheten för dessa förändringar och säkerheten för kvinnor har ringt. Synen på ”kvinnan” som mer fredlig än ”mannen”⁷ till naturen, legitimerar samtidigt synen på kvinnor och män som olika. Därmed legitimeras också en exkludering av kvinnor i sfärer som tillhör mannen. Hinder för implementeringen av kvinnodeltagande i den formella fredsprocessen ligger just i politisk ovilja, och synen på att kvinnors delaktighet är onödig.

Beroendet av internationellt bistånd som hela tiden skiftar sina prioriteringar bär också med sig negativa aspekter eftersom behovet av bistånd påverkar hur dessa grupper sätter sin agenda, implementerar projekt och utvärderar sina aktiviteter. Detta förhindrar i sin tur kvinnors empowerment eftersom dessa inte själva oberoende definierar och utvecklar sina behov. Dessutom har biståndet redan börjat avta. Detta försvagar hållbarheten av det aktiva politiska deltagandet i kvinnoorganisationer vars existens är så djupt beroende av internationellt bistånd. En viktig slutsats av vår studie är därför att krig visserligen bryter ner traditionella genusrelationer, men inte alla. För att kvinnor ska kunna dra nytta av de vinster som krig medför i form av nedbrytning av tidigare diskriminerande genusrelationer så krävs det att internationella aktörer, staten och civilsamhället utnyttjar dessa möjligheter och arbetar för att uppnå dessa resultat tillsammans. Detta är ett bidrag till att uppmärksamma vikten av att tillvarata dessa möjligheter för att på så sätt främja en långvarig positiv fred.

⁷ Vi använder oss även av mannen inom citattecken, när vi refererar till en syn på män som en homogen grupp, detta för att markera att det inte är vår syn.

9 Referenser

- Afshar, Haleh, 2004. *Development, Women, and War. Feminist Perspectives*. Oxford: Oxfam publishing.
- Baden, Sally - Reeves, Hazel, 2000. "Gender and Development: Concepts and Definitions." <http://www.bridge.ids.ac.uk> 10 december 2005.
- Baden, Sally - Masika, Rachel, 1997. "Infrastructure and Poverty: A Gender Analysis." <http://www.bridge.ids.ac.uk> 10 december 2005.
- Baldwin, Hannah - Newbury, Catherine, 2001. "Confronting the Aftermath of Conflict: Women's Organizations in Postgenocide Rwanda" i Kumar, Krishna, 2001. *Women & Civil War. Impact, Organizations, and Action*. Colorado: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Baldwin, Hannah - Newbury, Catherine, 2001. "Profile: Rwanda" i Kumar, Krishna, 2001. *Women & Civil War Impact, Organizations, and Action*. Colorado: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Bop, Codou, 2001. "Women in Conflicts, Their gains and Their Losses" i Meintjes, Sheila – Pillay, Any – Turshen, Meredith, 2001. *The Aftermath. Women in Post-conflict Transformation*. London & New York: Zed Books Ltd.
- Byrne, Bridget - Marcus, Rachel - Power Stevens, Tanya, 1995. "Gender, conflict and development. Volume II: Case studies: Cambodia; Rwanda; Kosovo; Algeria; Somalia; Guatemala and Eritrea." <http://www.bridge.ids.ac.uk> 10 december, 2005.
- Cervenka, Zdenek, 1994. *Tragedin Rwanda-Burundi*. Stockholm: Utrikespolitiska institutet.
- CIA Factbook, 2005. <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos.rw.html>. 29 november 2005.
- FN 2002. *Women Peace And Security*.
- Gervais, Myriam, 2004. "Human security and reconstruction efforts in Rwanda: impact on the lives of women" i Afshar, Haleh, 2004. *Development, Women, and War. Feminist Perspectives*. Oxford: Oxfam publishing.
- The Guardian 8 juli 2005. <http://www.guardian.co.uk/rwanda/story/0,14451,1523865,00.html> 15 december 2005.
- Human Rights Watch, 1996. "Shattered Lives. Sexual Violence during the Rwandan Genocide and its Aftermath" <http://www.hrw.org> 30 november 2005
- International Alert, 2003. "Engendering Peace". Volume 1, Nr 3 <http://www.international-alert.org> 27 november 2005.
- Karam, Azza (red.), 1998. *Women in Parliament: Beyond Numbers*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance.

- Karamé, Kari H. - Tryggestad, Torun L., 2000. *Gender perspectives on peace and conflict studies*. Oslo: Norwegian Institute of International Affairs, International Peace Research Institute.
- Karamé, Kari H. (red.), 2004: "Gender and Peace-building in Africa." <http://www.peacewomen.org> 3 december 2005.
- Kevane, Michael, 2004. *Women and Development in Africa. How Gender Works*. London: Lynne Rienner Publishers Inc.
- Kumar, Krishna, 2001. *Women & Civil War Impact, Organizations, and Action*. Colorado: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Meintjes, Sheila – Pillay, Anu – Turshen, Meredith, 2001. *The Aftermath. Women in Post-conflict Transformation*. London & New York. Zed Books Ltd.
- Pankhurst, Donna 2004. "The 'sex war' and other wars: towards a feminist approach to peace building" i Afshar, Haleh, 2004. *Development, Women, and War. Feminist Perspectives*. Oxford: Oxfam publishing.
- Pillay, Anu, 2001. "Violence against Women in the Aftermath" i Meintjes, Sheila – Pillay, Anu – Turshen, Meredith, 2001. *The Aftermath. Women in Post-conflict Transformation*. London & New York: Zed Books Ltd.
- Pitkin, Hanna, 1967. *The Concept of Political Representation*. Berkely: University of California Press
- Powley, Elizabeth, 2003. "Strengthening Governance: The Role of Women in Rwanda's Transition" <http://www.womenwaginpeace.net> 10 december 2005.
- Puechgirbal, Nadine, 2004, "Involving Women in Peace Processes: Lessons from Four African Countries" i Karamé Kari (red.), 2004: Gender and Peace-building in Africa. <http://www.peacewomen.org> 3 december 2005.
- Pro-femme. <http://www.profemme.org.rw/pres.htm> 30 november 2005.
- Skjelsback, Inger 1997. *Gendered Battlefields. A Gender Analysis of Peace and Conflict*. Oslo: International Peace Research Institute.
- Söderberg-Jacobson, Agneta, 2003. *Tänk om! En handbok för varaktig fred*. Halmstad: Bulls Tryckeri.
- Turshen, Meredith, 2001. "Engendering Relations of State to Society in the Aftermath" i Meintjes, Sheila – Pillay, Anu – Turshen, Meredith, 2001. *The Aftermath. Women in Post-conflict Transformation*. London & New York: Zed Books Ltd.
- Turshen, Meredith - Twagiramariya, Clotilde (red.), 1998. *What Women Do in Wartime. Gender and Conflict in Africa*. London & New York: Zed Books Ltd.
- Women War Peace 2005.
<http://www.womenwarpeace.org/rwanda/rwanda.htm> 15 december 2005.
- Yuval-Davis, Nira 1997. *Gender & Nation*. London: Sage Publications.